

SƏNAYE PARKLARININ İNNOVATİV İNKİŞAFININ DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

Orxan Suleymanli

İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

e-mail: osuleymanli@gmail.com

Xülasə. Məqalədə sənaye parklarının, müasir texnologiyaların və innovasiya fəaliyyətinin rolu təhlil edilir. Tədqiqatın əsas məqsədi sənaye parklarının inkişaf istiqamətlərinin analizi, bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsidir.

Açar sözlər: sənaye parkı, iqtisadi inkişaf, siyasi sabitlik, qlobal bazar, tədqiqat mərkəzi.

THE WORLD EXPERIENCE OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL PARKS

Orkhan Suleymanli

*Institute for Scientific Research on Economic Reforms,
Baku, Azerbaijan*

Abstract. The article analyzes the role of industrial parks, modern technologies and innovations. The main goal of the study is to analyze the trends in the development of industrial parks, to study the experience of developed countries in this area.

Keywords: industrial park, economic development, political stability, global market, research center.

МИРОВОЙ ОПЫТ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПАРКОВ

Орхан Сулейманлы

Институт научных исследований экономических реформ, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируется роль промышленных парков, современных технологий и инноваций. Основная цель исследования – проанализировать тенденции развития промышленных парков, изучить опыт развитых стран в этой сфере.

Ключевые слова: промышленный парк, экономическое развитие, политическая стабильность, глобальный рынок, исследовательский центр.

1. Giriş

Yüksək texnologiyalardan geniş spektrdə istifadə və elm tutumlu sahələrdə inkişafın əldə edilməsi qloballaşan dünyada ölkələrin iqtisadi vəziyyətini formalaşdıran ən əhəmiyyətli amillərdən biridir. Müasir dövrdə texnoloji dəyişikliklər çox sürətlə baş verir. Sadəcə texnologiyanın idxalı hesabına ölkə sənayesini dirçəltməyə çalışmaq, ciddi irəliləyişlərə gətirib çıxartmır və bu tip ölkələr daima inkişaf etmiş ölkələrdən geri qalır. Məhz bu səbəbdən tələbələrin təhsil alaraq yetişdiyi müəssisələr olan universitetlərdə ənənəvi tədqiqatlarla yanaşı, nəticələri birbaşa sənayedə tətbiq olunan elmi tədqiqat işləri də reallaşdırılmalıdır. Bu cür elmi tədqiqat işləri isə öz növbəsində əlverişli imkanlara malik xüsusi zonalar olan sənaye parklarında yüksək nəticələr verə bilər [3, s.24].

2. İnkişaf etmiş ölkələrdə sənaye parklarının inkişaf xüsusiyyətləri

Sənaye parkları inkişaf etmiş ölkələrdə texniki və iqtisadi inkişafın ən mühim vasitəsi olaraq qəbul olunurlar. ABŞ, Yaponiya, Cənubi Koreya, Almaniya kimi bir çox yüksək

sənaye ölkələri istehlat etdikləri məhsulların böyük bir hissəsini sənaye parklarının təbəçiliyindəki istehsalat müəssisələrinin hesabına əldə etmişlər. Tədqiqat və araşdırmaların aktuallığı, elm və texnologiya sahəsindəki inkişaf, iqtisadi rəqabət şərtləri ilə daha böyük önəm qazanmışdır. Universitetlərin magistr və doktorantura səviyyəsində təhsil alan tələbələrə sənaye qurumlarından ayrılan maliyyə vəsaiti hesabına tədqiqat dəstəyi təmin edilmiş və universitet sənaye partnyorluğunun təməli gücləndirilmişdir.

ABŞ-da ali təhsil müəssisələri ilə sənaye qurumlarının əlaqələrinin təməli San-Fransisko region ətrafında başlamış və getdikcə ölkənin hər yerinə yayılmışdır. “National Science Foundation” (NSF) idarəsində ali təhsil və istehsalat müəssisələrinin əməkdaşlığı ilə sənaye-tədqiqat mərkəzlərinin qurulması 1970-ci illərdən xüsusi sürətləndirilmişdir. ABŞ-da fəaliyyət göstərən texnoparklardan Research Triangle Park, Kaliforniyadakı Silikon Vadisi və Bostondakı Route 128 xüsusilə qeyd etmək olar. Silikon Vadisi fəaliyyət göstərən müəssisə sayı 1955-ci ildə 7 olduğu halda hal-hazırda yüzlərlə firma var. Silikon Vadisindəki maddəli işçilərin hər 1000 nəfərdən 286-sı yüksək texnologiya sahəsində çalışır və orta aylıq əmək haqqına görə dünyada ən öndə gələn ərazilərdəndir. Silikon Vadisi ilə əlaqədar bəzi statistik məlumatlar aşağıda verilmişdir:

- Vadiyə sənaye və xidmət sferasında top 1381000 işçi çalışmaqdadır.
- Vadiyəki işçilərin 44 %-i universitet məzunlarıdır və 48 %-i 2 və ya daha çox dildə danışır
- Vadiyəki işçilərin 55%-i isə immiqrantlardır və vadiyəki şirkətlərin 53 %-i immiqrantlar tərəfindən qurulmuşdur

Mərkəzi Silikon Vadisində yerləşən global şirkətlərə Google, Apple, Hewlett-Packard (HP), Microsoft, Cisco Systems, İntel, Oracle, Yahoo, eBay, Nvidia və s. misal göstərmək olar.

İngiltərədəki yerləşən sənaye parkları isə daha çox elm əsaslı olmaqla, ali təhsil müəssisələri və tədqiqat institutları ilə əlaqəli şəkildə formalaşmışdır və bu parklarda əsasən startapların inkişafı dəstəklənir. Sektorlar üzrə nəzər saldıqda isə görünür ki, firmaların təqribən 33 %-nin kompüter və telekommunikasiya, 18 %-i tibb və əczaçılıq, 8 %-nin sənaye həlləri, 16 %-i biznes 11 %-i isə texniki məsləhət sahəsində fəaliyyət göstərir.

Silikon Vadisinin bir növü Böyük Britaniyadakı davamçısı kimi qiymətləndirilən Kembric Elm Parkı kompüter hissələri, proqramları və biotexnologiya sahəsindəki fəaliyyəti ilə fərqlənir. ABŞ-ın IT sahəsindəki nəhəng şirkəti Microsoftun Avropadakı tədqiqat qurumu da məhz bu parkda yerləşir [2, s.125-135].

Cənubi Koreyanın sənaye parkları təcrübəsi, Avropa və ABŞ ilə müəyyən oxşarlıqlara sahibdir. 1970-ci illərin sonlarından etibarən Cənubi Koreyada, ixracatı təşviq etmək məqsədilə sənaye parkları qurulmağa başlamışdır. Bu siyasətin əsas mahiyyəti ondan ibarət idi ki, parklarda fəaliyyətə başlayan müəssisələr 5 illik dövr üçün müxtəlif vergilərdən azad edilirdi. Bu siyasətin uğurlu olması LG, Samsung, Hundai və digər şirkətlərin fəaliyyəti ilə bird aha təstiqlənmişdir. Daedeok Innopolisi Silikon Vadisini əsas alınaq qurulmuş və məşhur şirkətlər həmin illərdə Cənubi Koreyanın ən önəmli texnoparklarından olan “Daedeok

Innopolis”ə daşınmışdır. Daedeok Innopolisin ümumi sahəsi 70 km² qədər böyümüş və 1000-ə yaxın firma ərazidə fəaliyyət göstərməkdədir. Daedeokda fəaliyyət göstərən tədqiqat mərkəzlərinin 70%-i özəl sektora aiddir. Tədqiqat mərkəzlərinin sırasında LG, Samsung kimi global brendlərlə yanaşı Koreya hökumətinin kosmos tədqiqatları, müdafiə sənayesi, nüvə tədqiqatı ilə məşğul olan mərkəzləri də mövcuddur. Cənubi Koreyada fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə sahib şəxslərin təxminən 10%-ə yaxını Daedeok Innopolisdə yerləşən müəssisələrdə çalışır. Daedeok Innopolisdə yerləşən müəssisələr üçün vergi güzəştlərindən ibarət təşviq proqramları da həyata keçirilmişdir: 30 milyon \$-dan artıq xarici investisiya cəlb etmiş istehsal şirkətləri 5 il müddətinə mənfəət vergisindən 100%, sonrakı 2 il üçün isə 50% miqdarında azadırlar. 10 milyon \$-dan artıq xarici investisiya cəlb etmiş şirkətlər isə 3 il müddətinə mənfəət vergisindən 100%, sonrakı 2 il üçün isə 50% miqdarında azadırlar.

Yaponiyada universitet-sənaye partnyorluğuna 60-cı illərdən etibarən önəm verilməyə başlanmışdır, bunun yüksək istənilən səviyyəyə gəlməsi isə 90-cı illərdən etibarən tam təmin olunmuşdur.

Yaponiya nümunəsində ali təhsil müəssisələri ilə sənaye qurumları arasındakı əməkdaşlığın müəyyən çətinlikləri də mövcuddur. Universitetlərdəki tədqiqatçılardan bir qismi əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş hədəflərlə razılaşmır və əvəzinə müstəqil başqa işlərə yönəlir, eyni layihədə birlikdə işlədikləri digərlərini iş ortağı kimi deyil elmi cəhətdən rəqib kimi görürlər. Məsələn başqa bir aspektdən baxdıqda isə universitetlərdə əldə olunmuş patentlərin dövlətə aid olması da, tədqiqatçıların həvəsdən düşməsinə səbəb olmuşdur. Yapon firmalarında belə bir anlayış var ki, ali təhsil ocaqları ilə sənaye müəssisələri arasındakı əlaqə zəifləyर्सə, şirkətlər gələcəyi görə bilməzlər. Yaponiyada əqli mülkiyyət haqqlarının inkişaf etdirilməsindən əlavə universitetlərə verilmiş təşviqlər azaldılaraq istehsalat müəssisələri ilə əməkdaşlığa şərait yaradılmışdır. Yaponiyada istehsalat müəssisələri ilə ali təhsil müəssisələri arasındakı əlaqələri inkişaf etdirmək müəyyən qanunlar ilə tənzimlənir. Misal üçün, Toshiba şirkətinin siyasəti bu formadaır: İlkin olaraq, firmanın texnoloji ehtiyacı müəyyənləşir və daha sonra hansı ali təhsil qurumu və ya tədqiqatçı qrupu ilə partnyorluq ediləcəyi qərarlaşır. Müxtəlif layihələr üçün, müxtəlif əməkdaşlıq formalarına üstünlük verilə bilinər [2, s.147-153].

3. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən dərs çıxarıla biləcək önəmli xüsusiyyətlər

ABŞ sənaye parklarının işləyiş mexanizminin öyrənilməsinin ölkəmiz üçün müəyyən faydaları vardır. Müasir sənaye sferasında öndə olan ABŞ texnoparkları, böyük uğurlarını əsasən tədqiqat və inkişaf fəaliyyətləri ilə əldə etmişdirlər. ABŞ-ın sənaye parkları təcrübəsindən öyrəniləcək digər bir məsələ isə müdafiə sənayesi məhsullarının bu parklarda istehsalı ilə əlaqədardır.

Böyük Britaniyada isə ABŞ-dan fərqli olaraq sənaye parklarında əsasən biologiya, əczaçılıq və biotexnologiya sahəsindəki firmalar üstünlük təşkil edir. Böyük Britaniyada

yerləşən texnoparklara istər dövlət səviyyəsindəki layihələrə, istər Avropa İttifaqı çərçivəsində olan, istərsə də regional səviyyədə olan layihələrə müxtəlif yardımlar edilir. Mərkəzi hökumətin təşkil etdiyi yardımlar əsasən ilk illərdə özünü göstərir, növbəti illərdə isə əsasən yerli özünü idarəetmə orqanlarının dəstəkləri ön plana keçir. Əlavə olaraq bunu da qeyd etmək olar ki, Böyük Britaniya hökuməti tədqiqat və araşdırma fəaliyyətlərindən qazanılmış gəlirlərə də vergi tətbiq etməyir [1, s.32].

Cənubi Koreyada dövlət siyasəti olaraq innovativ inkişafı təmin etmək və daxili tələbatı ödəmək, eləcə də beynəlxalq miqyasda ixracatı artırmaq üçün ölkəyə olan idxalata məhdudiyyətlər tətbiq edilmişdir. Texnoparkların tərkibində olan müəssislərə 3-5 illik güzəştlər tətbiq edilmiş bu müddət başa çatdıqdan sonar isə, həmən şirkətlər digərləri ilə eyni şərtlər altında fəaliyyət göstərməyə başlamışlar. Digər bir mühim nüans isə ondan ibarətdir ki, texniki sahələr üzrə magistratura və doktorantura təhsilli işçilərin sayının artırılmasıdır. Tədqiqat və araşdırmalara ayrılan maliyyə vəsaitlərinin həcminə görə, Cənubi Koreya ÜDM-sinin 4.1%-ini təşkil etdiyi üçün dünyanın lider ölkələrindəndir. Cənubi Koreyadakı sənaye parklarından öyrəniləcək digər məsələ isə xarici maliyyə yatırımlarının cəlb edilməsi ilə əlaqədardır. Hal-hazırda Azərbaycandakı sənaye parklarına qoyulan investisiyaların önəmli ölçüdə dövlət tərəfindən həyata keçirildiyini nəzərə alsaq, Cənubi Koreya nümunəsində olduğu kimi xarici investisiyaların cəlbinə Azərbaycanda da ehtiyac vardır.

Yaponiyada nümunəsində isə tədqiqat və araşdırmaya meylli olan tələbələr, universitetin aşağı kurslarından müəyyənləşdirilərək, onlara müxtəlif təqaüdlər verilir. Bu kimi hallar tələbələrin də elmi araşdırmalara və tədqiqatlara olan həvəsinin gecikməsinə töhvə verir. Ölkəmizdə də bu tip fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi, onlara müxtəlif təqaüdlərin verilməsi, həmin gənclərin gələcəkdə də elmi istiqamətlərə yönəlmələrinə stimül verə bilər.

Nəticə. Ölkəmizin də iqtisadi texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsinə yüksəlməsi üçün sənaye parklarının yayılmasının gücləndirilməsinə yönəldilmiş strategiyalara önəm verilməlidir. Qurulmuş parklarda effektivliyin yüksəldilməsi üçün xüsusilə müəyyən məsələlər daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə ki, parkın yaxınlığında ali təhsil müəssisələri və elmi-tədqiqat institutlarının yerləşməsi, infrastrukturun qənaətbəxşliyi yüksək səviyyədə olmalıdır. Elmi-tədqiqat və araşdırmalara öz büdcəsindən ən yüksək miqdarda pay ayıran dövlətlər, sənaye parklarının inkişafı və yüksək nəticələri ilə fərqlənirlər. Digər önəmli bir nüans da patent məsələsidir. Belə ki, innovativ fəaliyyətinin və həyata keçirdiyi yeniliyinin gəlirinin birbaşa özündə cəmləşəcəyini düşünən istehsalçı, təbii ki, daha yüksək motivasiya ilə fəaliyyət göstərəcəkdir. Beynəlxalq təcrübədən də göründüyü kimi, parklarının qurulduğu ilkin dövrdə dövlət dəstəyi və vergi güzəştləri əhəmiyyət kəsb edir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması və parkların rezidentlərinə aşağı faizlərlə verilən kreditlər onların fəaliyyətinə daha da stimül verir.

Bir məsələni unutmaq olmaz ki, heç bir analiz aparılmadan kortəbii qurulan sənaye parklarından real nəticə əldə etmək mümkünsüzdür və buna görə də fəaliyyətə başlayacaq parklarda öncəliklə hədəflər, məqsədlər müəyyənləşdirilməlidir [4, s.16].

Ədəbiyyat

1. Qasımov F., Əliyev T., Nəcəfov Z. (2013), Milli innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, Elm və təhsil, s.18-53.
2. Qasımov İ., Cəbiyev F. (2017), İnnovasiya sahibkarlığı və texnoparklar. Bakı, Mühəndislik Universiteti, s.86-128.
3. Hüseynov R. (2012), İnnovasiya menecmenti. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası. Bakı, s.21-48.
4. Elçi Ş., Karataylı İ. (2008). İnovasyon Rehberi: Kârlılık ve Rekabetin Elkitabı. Technopolis Group, Türkiye, s.11-36.
5. <https://www.stat.gov.az/>
6. <https://www.nsf.gov/>
7. <https://www.rtp.org/>